

СТАНОВИЩЕ

по процедура за присъждане на научната и образователна степен „доктор“

на ХРИСТО ИВАНОВ ВЪЛЧЕВ,

редовен докторант към катедра „Философия“, Софийски университет

По настоящата процедура Христо Вълчев е представил дисертация със заглавие **„Методът на концептуалния анализ в аналитичната философия“**. Трудът е с обем от 172 стандартни страници. Текстът е разделен на Увод, две части, всяка съдържаща по 8 параграфа, и Заключение. В Библиографията са посочени 117 заглавия на английски и български език, които са използвани и коректно реферирани в текста.

Не се намирам в какъвто и да е конфликт на интереси спрямо докторанта.

Дисертационният труд се ръководи от важен философски проблем: той си поставя за задача да 1. експлицира, 2. усъвършенства и 3. защити от критики концептуалния анализ като метод в аналитичната философия. Тази задача без съмнение е реализирана успешно във фазата на общата експликация на метода: привлечена е значима по обем релевантна литература, различени са отделните и често влизащи в конфликт философски позиции при схващането на анализа на понятия в аналитичната философия, потърсено и формулирано във вида на „дефиниция“ е и тяхно най-малко общо кратко, чрез което се улавят „семеините прилики“ между тях и което е взето за „общоприето разбиране“. Това „общоприето разбиране“ е дефинирано в духа на Грайс: „концептуалният анализ е метод, състоящ се в разглеждане от креслото на възможни случаи на езикова употреба с цел да се посочат необходими и достатъчни условия за приложимостта на дадено понятие.“ (с. 33). Христо Вълчев разглежда внимателно през различни автори и теоретични концепции и „осем възможни промени“ на дефиницията, както ги нарича той, или осем типологично-възможни, по-специфични разбирания за това какво представлява и трябва да представлява концептуалният анализ. Чрез тях той изтъква и редица допълнителни черти, чрез които може и следва да се обогати разбирането ни за този метод: че той има нормативен

аспект, че трябва да се отчитат не само семантичните, но и прагматичните условия за приложимост на понятията, че анализът на понятия не следва да бъде ограничаван само до анализ на предикати и др. Основна посока на преработката е опитът концептуалният анализ да не бъде схващан вече само като спекулативен метод („от креслото“), но, в духа на развиваната от научния ръководител проф. Карагеоргиева „емпирична философия“, той трябва да бъде настроен и за емпирични изследвания. В крайна сметка се достига и до променена и дори по-формализирана авторска дефиниция на Вълчев, а именно, че „Концептуалният анализ е метод, състоящ се в прилагане на възможни случаи на езикова употреба с цел да бъде подкрепено или отхвърлено твърдението, че дадено твърдение от типа „ $\forall x. F(x) \Rightarrow G(x)$ “ е аналитично.“ (с. 54).

Всъщност именно тук, отвъд анализа и експликацията на вече утвърдените разбирания за концептуален анализ, Христо Вълчев се опитва да направи и своя най-авторски – с най-висока претенция за иновативност, - принос. Той касае опита му да предефинира термина „аналитично твърдение“. Формално-логически дисертантът е прав, че ако целта на концептуалния анализ е да експлицира „необходимите и достатъчни условия“ за употребата на дадено понятие, то резултатът от тази експликация трябва да е формулирането на необходимо истинни – аналитични – твърдения. Според него обаче философите след Кант най-често смесват значенията на „аналитично истинно“ и „априорно“ – тези две понятия според Вълчев следва да бъдат разграничени. Ако „априорно“ се вземе в силен смисъл, като истина, независима от какъвто и да е емпиричен опит, то като се отчете историята на науките и езиците, където разрывите в значението на изразите са очевидни, изглежда, че чисти – независими от каквито и да е факти - априорни твърдения няма. За сметка на това обаче, ако провеждаме концептуален анализ в рамките на един отделен език или на ограничена сфера на езикова употреба, то ние ще сме способни да открием необходимо истинни – аналитични – твърдения за значението на дадени понятия: от типа, че значението на понятието за „котка“ имплицира по необходимост котката да е „животно“ (а не „бог, „демон“ или „робот“). Тази „аналитична необходимост“ обаче, за разлика от „априорната необходимост“, според Вълчев следва да „приеме една по-слаба версия на необходимостта, според която едно твърдение е истинно с необходимост, ако и само ако е истинно във всички възможни светове, в които значенията на езиковите изрази съвпадат със значенията на езиковите изрази в действителния свят“ (с. 85). Т.е. аналитично истинно е твърдение, което е истинно не във всички възможни светове, а само в

световете, идентични на света, предмет на концептуален анализ. Т.е. концептуалният анализ е способен да извлече аналитични твърдения за значението на понятието „универсалия“ само в света/езика на Средновековната философия и на хомологичните нему възможни светове или за значението на „абсолютен дух“ само в творчеството на Хегел (с. 88). Зад това разграничение изглежда стои едно наивно допускане, че отделните светове/езици, в които един израз се използва с инвариантно значение, за естествено разграничени помежду им и при това са ни пряко емпирично достъпни!

Горното разграничение е допълнено от още едно: концептуалният анализ, когато е спекулативен, разчита преди всичко на „езикови интуиции“, а когато е емпиричен – и това е по-важното - разчита на една (останала непрояснена) кореспондентна теория за истината, чрез която аналитичните твърдения се извличат чрез наблюдение на емпиричните употреби на езика: „Аналитично твърдение е твърдение, което е истинно само въз основа за фактите на значенията на езиковите изрази“ (с. 83), а не на всички факти изобщо. Т.е. аналитичното твърдение за значението на понятието за „котка“ трябва да бъде извлечено чрез анализ на фактите относно употребите на „котка“ (а не на фактите за биологичния строеж на котките). И т.н.

Това впрочем са и най-претендиращите за иновация и приносност, но и най-проблематични тези на дисертацията. Те са във висока степен догматично постулирани, а не изведени прецизно. Липсата на детайлизация на тяхната експликация и защита води до това, че когато тези допускания биват използвани във втората част на дисертацията за отразяване на критиките към аналитичността и към концептуалния анализ от страна на мощни философи като Куайн, Крипке и Пътнам, отразяването на тези критики често да изглежда формално-спекулативно, а не убедително.

Под догматичност разбирам следния прост факт: никъде в дисертацията не срещаме прецизен концептуален анализ на някои от носещите понятия, на които дисертацията разчита. Например, не е ясно какво авторът разбира под „значение“ или под „факт“.

Не е ясно дали „значението“ е „ментална идея“, „психично състояние“, „интенция“, „(образцов) обект“, от една страна, или „употреба“, от друга. Вълчев, от една страна, заявява, че късният Витгенщайн греши (с. 28) като свежда значението до употреба, защото по този начин „смесва“ семантичните и прагматичните аспекти на

значението. Той дори настоява, че стриктно следва да бъдат разграничени семантична от прагматична приложимост на дадено понятие, но не предлага ясен критерий за подобно разграничение, а разчита на всекидневна убедителност на един-два примера (за употребата на думата „лъжа“ в британския парламент, да речем). Нормативното изискване за подобно разграничение е ясна: на страната на семантиката да се удържи сфера на необходими и достатъчни условия за приложението на изразите (значението-инвариант), докато прагматиката да поеме девиациите на случайността. Но за подобно разграничение между семантика и прагматика следва да се каже не просто, че „трябва да го има“, а да се покаже *как* го има? И това изисква специално изследване на това какъв е статутът на значенията на езиковите изрази – какво точно представляват те? – а не просто да се настоява, че говорителите понякога директно „придават“ значение на израза (т.нар. от автора „пряка употреба“), а друг път го използват „косвено“, без специфично значение или цитирайки значението, придадено от други („косвена употреба“ - с. 15). Това е още по-важно, след като семантичните – необходими и достатъчни – условия за приложимост на понятията според Вълчев следва да бъдат извлечени и емпирично, чрез анализ именно на употребите – неизбежно прагматични – на езиковите изрази.

В тази връзка и второто чудене: що е „факти относно значението на езиковите изрази“, които при това експлицитно в заявления, но имплицитно като обосновка биват разграничавани от „други емпирични факти“? Ясно е, че дисертацията скрито допуска някакъв особен натуралистичен дуализъм или паралелизъм (език-тяло?), но какъв е той? Подобни допускания следва да бъдат внимателно прояснявани, особено след критиките, на които са подложени от автори като Витгенщайн, Куайн, Селърс и други. Впрочем експлицитно предприетото в дисертацията отразяване на тези критики в случая с Куайн изглежда твърде формално, защото Вълчев сякаш предварително допуска, че аналитичността може да бъде регистрирана като факт, докато Куайн ясно показва, че аналитичността винаги вече бива „фундирана“ върху твърде несигурните „факти“ на практическата синонимия; а дори и *регулярността* на езиковото поведение (която регулярност е нещо доста по-различно от единичен „факт“) не позволява тежката генерализация „аналитичност“, поне не и извън известна исторически отложила се концептуална схема (което пък допускане на холистичен концептуален схематизъм, след критиката на Дейвидсън на „третата догма“, на свой ред само бива разхлабено).

Силният пуристично-семантичен уклон на дисертацията следва в бъдещи изследвания да бъде или овладян, или да бъде развит много по-внимателно, преодолявайки много повече вече налични критически препятствия. Ако се вземат предвид прагматичните аспекти на употребата, които дотук дисертантът систематично избягва пряко да разглежда, може би ще се окаже, че семантичните аспекти не са стриктно отделими от прагматичните. Тогава и концептуалният анализ няма да е експликация на аналитични твърдения в какъвто и да е строг логицизиран смисъл, а в най-добрия случай ще е експликация на *баналните*, навиково тривиализирани и затова относително регулярни, но при всички положения прагматични и контекстуални употреби на думите и изразите. По-точно казано, концептуалният анализ ще е анализ на максимално тривиалните значения на изразите, при което тривиално значение няма да е нещо различно от тривиална употреба. Тогава ще трябва да се ревизира и традиционното понятие за „необходимост“, което вече ще сочи към само относително стабилно и винаги практическо *повторение*, респективно ще трябва допълнително да се ревизира или пък съвсем да се отхвърли „аналитичността“. Впрочем към тази посока, неразвита в дисертацията, водят и множество от частично разгледаните в нея автори. Такава е и моята позиция.

Като отчитам обаче, че дисертационният труд покрива напълно образователните и научни изисквания по процедурата – като избор на важен и актуален философски проблем, като достатъчно широко по обхват и аналитично по стил разглеждане на релевантна литература и като смелост да се изведат авторски тези, - и въпреки направените възражения, заявявам, че **подкрепям** присъждането на научната и образователна степен „доктор по философия“ (2.3) на Христо Иванов Вълчев за дисертационния му труд **„Методът на концептуалния анализ в аналитичната философия“**.

София,

26 април 2018 г.

Проф. д-р Димитър Вацов,
Департамент „Философия и социология“,
Нов български университет